

BUSINESS INCUBATOR

Rapport

Dwar il-Business Incubator

Malta

Introduzzjoni

Iż-żgħażaġh tal-lum huma l-generazzjoni ta' għada. Is-soċjetà u l-imsieħba soċjali jaqsmu l-istess responsabbiltà. Għandna rwol x'naqdu jekk irridu li ż-żgħażaġh tal-lum ikunu l-imprendituri ta' għada. Edukazzjoni primarja b'saħħitha magħquda ma' edukazzjoni sekondarja ta' kwalità; flimkien ma' taħriġ vokazzjonali jippreparaw il-generazzjoni ta' għada għall-ħajja produttiva tagħhom.

Dan l-istudju hu mmirat biex juri x'servizzi hemm eżistenti f'Malta b'rabta mal-*Business Incubation*, filwaqt li jissokta bil-metodoloġija tar-riċerka li saret fost mitt student vokazzjonali li jattendu l-Kulleġġ Malti għall-Arti, ix-Xjenza u t-Teknoloġija (MCAST). Dan l-istudju se jintemm bil-possibbiltà ta' rakkomandazzjonijiet li jsegwu r-riżultati ta' kwestjonarju, filwaqt li jtemm b'konklużjoni.

Hiliet

Hi l-prerogattiva ta' kull pajjiż li jaħdem fuq *policy* sabiex tissaħħaħ l-abbiltà ta' haddiema halli jaddattaw għall-ħtiġiet tas-suq li dejjem qed jinbidlu, filwaqt li jfasslu *policies* sabiex jaċċertaw li l-haddiema tal-futur jilħqu l-ħtiġiet tal-pajjiż.

IT-TAGHLIM FL-INTRAPRIŻA U L-PRATTIKA TAGHHA

Il-Kulleġġ Malti għall-Arti, ix-Xjenza u t-Teknoloġija (MCAST)

F'Malta, bl-introduzzjoni tal-MCAST, ġew offruti korsijiet għal studenti li spiċċaw l-iskola biex dawn jiksbu l-hiliet. Iż-żgħażaġh huma ppreparati għal transizzjoni bla skossi

mill-iskola għad-dinja tax-xogħol u dan hu l-istitut fejn seħħ l-istudju għall-*Business Incubator*. Il-MCAST hu l-uniku kulleġġ vokazzjonali f'Malta.

Il-MCAST twaqqaf fl-2001. Hu l-istituzzjoni prinċipali fil-pajjiz għall-edukazzjoni vokazzjonali u t-taħriġ, b'għaxar istituti f'Malta u ċ-Ċentru ta' Ghawdex. Hemm 170 kors vokazzjonali *full-time* u 300 kors ieħor *part-time* li huma offruti, u dawn ivarjaw minn ċertifikati għal lawriji (Livell 1 sa Livell 6 MQV). Il-MCAST ihejji lill-istudenti għal karrieri f'setturi differenti tal-ekonomija jew għal edukazzjoni għola.

Il-MCAST jikkollabora mill-qrib mal-industriji lokali sabiex jassigura li l-għarfien, il-hiliet u l-kompetenzi fi hdan il-kurrikula jkunu addattati u rilevanti għal ekonomija dinamika li tħares 'il quddiem. Din ir-relazzjoni tistimula s-suċċess tal-Kulleġġ – bi programmi li jkunu flessibbli, rilevanti u li jirrispondu għall-aspirazzjonijiet tal-istudenti u għall-htigiet tal-industriji li qed jevolvu l-hin kollu sabiex jindirizzaw l-isfidi ta' ekonomija dinjija li dejjem qed tinbidel. Dan kollu jimxi pari passu mal-*Mission Statement* tal-MCAST, jiġifieri li “Jipprovdi edukazzjoni u taħriġ vokazzjonali li jkunu aċċessibbli u li jkunu b'dimensjoni internazzjonali, u li jirrispondu għall-htigiet tal-individwu u l-ekonomija”. Mindu l-MCAST twaqqaf fl-2001, aktar minn 18,200 student temmew b'suċċess korsijiet *full-time*. Diversi studenti oħrajn, kull sena, kisbu hiliet u kwalifiki godda permezz ta' korsijiet *part-time*. Korsijiet *full-time* u *part-time* huma offruti f'għaxar setturi differenti tal-industrija.

Il-MCAST għandu responsabbiltà wiesgħa u unika fis-settur post-sekondarju u joffri korsijiet li jvarjaw minn Livell 1 sa Livell 6.

Iċ-Ċentru tal-Imprenditorija fl-MCAST (MEC)

Il-MCAST nieda il-MEC fl-2015. Dan iċ-Ċentru tal-Imprenditorija qed jimmira li jipprovdi lill-istudenti tal-MCAST u dawk li ggradwaw minnu, b'opportunità li jibdlu l-ideat kreattivi u innovattivi tagħhom f'negozji sostenibbli u li jagħmlu profitt. Il-MEC ikopri serje ta' attivitajiet li jindirizzaw il-htigiet tal-istudenti tal-MCAST filwaqt li jipprovdihom taħriġ fin-negozju, il-facilità li jirreġistraw negozju, it-tishih fl-aċċess tas-swieq u l-provvediment ta' spazji għall-iżvilupp tan-negozju. Barra minn hekk, hu u jaħdem bi shubija ma' organizzazzjonijiet mhux governattivi kif ukoll mas-settur pubbliku u dak privat, il-MEC ukoll jappoġġja l-*start-ups* sabiex jizviluppaw f'intraprizi.

Il-MEC jimmira wkoll biex jipprepara liż-żgħażaġh u lill-adulti sabiex jiksbu suċċess f'ekonomija imprenditorjali bbażata fuq żewġ binarji. Il-MEC jikkontribwixxi aktar għall-htigiet edukattivi tal-istudenti billi joffri taħriġ individwali speċjalizzat u iffokat, li normalment jingħata mill-imprendituri infushom. Minbarra t-taħriġ, il-*mentoring* ukoll qed jiġi kkunsidrat bħala servizz importanti offrut mill-MEC. Dan hu wiehed mill-aktar aspetti kruċjali tal-imprendituri għax jgħin lill-istudenti biex jevitaw diffikultajiet komuni u jiggwida lill-istudenti biex isahhaħ il-potenzjal shih tagħhom. Izda l-MEC ukoll qed ifittex li jaħdem ma' entitajiet professjonali oħrajn li jipprovdu konsulenza ffukata fuq l-istudenti. Fl-istess hin, il-MEC qed jistinka li jibni *networks* b'sahhithom b'imprendituri u intraprizi lokali u barranin sabiex jintroduċu lill-istudenti tagħhom lejn l-industrija. Imma minbarra l-MCAST, li qed ihajjar l-istudenti vokazzjonali tiegħu, servizzi oħrajn huma offruti bħalma huma dawk miċ-Ċentru għall-Intrapriza u l-*Business Incubation* fl-Università ta' Malta.

Iċ-Ċentru għall-Imprenditorija u l-*Business Incubation*

L-Università ta' Malta waqqfet uffiċjalment iċ-Ċentru għall-Imprenditorija u l-*Business Incubation* (CEBI) fl-2013. Izda l-origini ta' dan iċ-Ċentru jmorru għall-2010. Iċ-ĊEBI twaqqaf sabiex f'Malta jinkoraġġixxi l-iżvilupp ta' kultura imprenditorjali intensiva bbażata fuq l-għerf, bl-iskop aktar wiesa' li jsaħħaħ l-iżvilupp soċjo-ekonomiku tal-Gżejjer Maltin. Iċ-ċentru għandu fil-mira tiegħu diversi setturi, bħalma huma t-teknoloġija tax-xjenza, l-inginerija u l-*media* kreattiva fl-Università. Dan bil-ghan li:

- Jipprovdi programmi edukattivi u taħriġ *post-graduate* li jkunu prattiċi (*hands-on*) għall-imprendituri f'setturi ta' għarfien intensiv;
- Jippromwovi u jkun katalista biex jitwaqqfu kumpaniji *start-up* f'diversi setturi;
- Jippromwovi t-twaqqif ta' Fondi *Start-Up*, *Business Angel Networks* (BANs) u *Venture Capital Funds* sabiex azjendi kummerċjali godda jkunu finanzjati.

Take Off

It-*Take-Off Business Incubator* fl-Università ta' Malta twaqqaf fl-2014, u fetaħ il-bibien tiegħu għall-*start-ups*. Il-mira hi li jassisti lil gradwati/studenti biex jizviluppaw l-ideat dwar in-negozju u jagħmluhom lesti għas-suq. Illum il-faċilità tilqa' fi hdanha 18-il *start-up* f'diversi stadji li flimkien għollew ċ-ċifra ta' €500,000 f'investimenti. It-*Take-Off* joffri spazji għax-xogħol, spazji soċjali privati għax-xogħol u kmamar għal-laqgħat, kif ukoll jipprovdi gwida permezz ta' *staff* professjonali, opportunitajiet ta' appoġġ fl-iżvilupp tan-negozju, *mentoring* u aċċess għall-finanzi, taħriġ u promozzjoni. Dan kollu jgħin lill-imprendituri fl-inkubatur sabiex joħolqu, ibigħu, imexxu, ifittxu u jizviluppaw l-idea f'negozju ta' suċċess.

IL-JUNIOR ACHIEVEMENT YOUNG ENTERPRISE

Il-*Junior Achievement Young Enterprise (JA-YE)* - organizzazzjoni mhux tal-gvern li ma tagħmilx profitt - ilha mwaqqfa f'Malta sa mill-1989. L-għan hu li tipprovdi korsijiet edukattivi fl-impreditorija għal-livelli kollha fis-sistema edukattiva. JA-YE Malta tressaq lejha entitajiet mis-settur pubbliku u mis-settur privat, bl-iskop li studenti fi skejjel tal-primarja u tas-sekondarja kif ukoll zgħażaġh fl-ewwel snin tal-ħajja universitarja tagħhom, ikunu provduti b'edukazzjoni ta' kwalità għolja u b'hiliet dwar l-intrapriża, l-impreditorija, in-negozju u l-ekonomija b'mod prattiku. L-organizzazzjoni hi magħrufa f'Malta għat-twassil tal-*Company Programme* fejn aktar minn 5,000 student, mill-1989, kisbu suċċess permezz ta' dan il-programm. L-istudenti jingħataw l-opportunità li jiżviluppaw numru ta' soft-skills li jinkludu, hidma f'tim, l-immanigjar tal-hin u r-risk assessment permezz ta' taġħlim prattiku.

IL-KORDIN BUSINESS INCUBATION CENTRE (KBIC)

Il-*Business Incubation Centre* hu għodda ta' żvilupp ekonomiku disinjata sabiex thaffef it-tkabbir ta' *start-up* impreditorjali permezz tal-mobilizzazzjoni ta' firxa ta' riżorsi u servizzi kummerċjali. F'dan ir-rigward, il-*Malta Enterprise* qed tmexxi l-*Kordin Business Incubation Centre (KBIC)* li hu inkubatur orjentat lejn teknoloġija mħallta. Il-KBIC jipprovdi ambjent ta' negozju, dehra professjonali b'esperjenza manigerjali mmirata għall-htigiet ta' negozji zgħar.

IT-TIFSIRA TAL-METODOLOĠIJA

L-informazzjoni ngabret minn Novembru sa Mejju 2015. Tqassam kwestjonarju lil studenti vokazzjonali li jattendu l-MCAST. Il-kampjun kien distribwit lil studenti tax-Xjenza Applikata, tas-Sbuħija, tan-Negozju u l-Kummerċ, tat-Tisjir, tas-Sostenibbiltà Ambjentali, tas-Saħħa u l-Kura Soċjali kif ukoll tal-Elettronika.

Ghodka għall-gabra tal-informazzjoni, u li giet disinjata apposta, kienet ipprezentata għall-iskop ta' dan ir-rapport. Il-kwestjonarju ngħata speċifikament għal dan il-proġett. Madankollu, il-kwestjonarju kellu xi limitazzjonijiet minhabba l-grammatika Ingliża. Għandu jkun innotat li f'riċerka kwalitattiva, ir-riċerkatur irid ikun ċert li jikkomunika b'mod ċar l-aħjar messagg li jinftiehem ma' min iwieġeb il-kwestjonarju. Dan għax inkella jista' jagħti twegibiet differenti li jistgħu jagħmlu differenza fl-analizi tar-riżultati. F'xi każi, dawk li mlew il-kwestjonarju ma fehmux il-mistoqsija u għalhekk it-twegiba xxaqilbet lejn naħa waħda u b'hekk kienet waħda mill-limitazzjonijiet prinċipali. It-tagħrif kwalitattiv kien analizzat manwalment permezz ta' *excel sheet*. L-informazzjoni demografika, b'rabta mas-sess u l-età, kienet użata sabiex l-analizi ta' xi varjazzjonijiet tkun faċilitata.

Il-kampjun li kien magħżul għal studenti vokazzjonali kien dak ta' mitt student vokazzjonali li jattendu l-MCAST. Dawk li wieġbu l-kwestjonarju kkonsistew fi 62 fil-mija tas-sess femminili u 38 fil-mija tas-sess maskili. Ir-riżultati wrew li hemm xogħolijiet li kulturalment għadhom assoċjati mas-sess femminili u mal-irġiel. Il-professjonijiet li huma assoċjati mas-sess maskili huma x-xjenza applikata, is-sostenibbiltà ambjentali, l-elettriku u l-elettronika.

L-età varjat minn 17 sa 38 sena, bi 17-il sena tkun l-iżgħar età u t-38 sena tkun l-ikbar fl-età. L-ikbar età hi assoċjata mal-kors dwar is-Saħħa u l-Kura, filwaqt li l-iżgħar età hi assoċjata ma' korsijiet dwar l-Elettriku u l-Elettronika. Izda l-età medja ta' min wieġeb il-kwestjonarju kienet 20 sena.

Dawk li wieġbu mill-korsijiet differenti varjaw fl-istudju dwar l-etajiet. Il-kwestjonarji ngħataw lid-Diretturi tal-Istituti li qassmu l-kwestjonarji fi żmien stipulat. 21 fil-mija ta' min wieġeb il-kwestjonarju kienu ġejjin mill-Ewwel Sena; 61 fil-mija mit-Tieni Sena u 1.2 fil-mija mit-Tielet Sena. Limitazzjoni ta' din il-mistoqsija kienet li 16.8 fil-mija ta' min wieġeb il-kwestjonarju ma nkludewx is-sena tal-istudju tagħhom.

Sadattant, il-kwestjonarju staqsa lil min wiegħbu jekk kinux qed jippjanaw li jifflu negozju. Meta ġew mitluba jekk kinux bi hsiebhom isiru imprendituri meta jispicċaw l-iskola, 8.5 fil-mija ta' dawk li wiegħbu l-kwestjonarju qalu iva, 44 fil-mija qalu le, 44 fil-mija qalu forsi u 1.5 fil-mija għażlu li ma jwiegħbux il-mistoqsija. F'mistoqsija oħra, dawk il-wiegħbu l-kwestjonarju wkoll kienu mitluba jgħidu jekk il-MCAST jippreparax lill-istudenti biex ikunu imprendituri. Ir-riżultat wera li 55 fil-mija wiegħbu fl-affermattiv filwaqt li 45 fil-mija wiegħbu li bl-istudji vokazzjonali huma mhumiex ippreparati. F'dan ir-rigward għandu jkun innotat li dawk li wiegħbu fl-affermattiv kienu jinsabu fit-Tieni Sena tal-Kors dwar in-Negozju u l-Kummerċ u l-istudenti tal-Ewwel Sena kienu qed isegwu kors fl-Elettriku u l-Elettronika. Min-naħa l-oħra, dawk li stqarrew li mhumiex ippreparati kienu l-aktar ġejjin mill-Ewwel Sena tal-kors tagħhom, b'uħud li jinsabu fit-Tielet Sena.

Wara dawn il-mistoqsijiet, dawk li qalu li l-MCAST jipprepara lill-istudenti, kienu mitluba jiddeskrivu b'liema mod il-kulleġġ qed jappoġġja liż-żagħżuġh/a, liema huma l-għarfien ewlieni, il-hiliet u l-kompetenzi li qed ikunu provduti. Dawk li fil-maġġoranza qalu iva stqarrew li huma jinsabu appoġġjati permezz tal-lezzjonijiet, il-prezentazzjonijiet, iż-żjarat, it-taħditiet u s-seminar. Hu importanti li wieħed jinnota li dawk li wiegħbu kienu studenti tat-Tieni Sena fin-Negozju u l-Kummerċ fejn il-kors tagħhom jidhol fid-dettall fil-qasam tan-negozju u l-*management*. Barra minn hekk, studenti tal-Ewwel Sena fil-kors tal-Elettriku u l-Elettronika stqarrew li huma għandhom lezzjonijiet u permezz tal-apprentistat tagħhom jistgħu jiksbu esperjenza ta' xogħol. Dan jista' jkun peress li l-MCAST, is-sena l-oħra, nieda ċ-Ċentru tal-Imprenditorija u l-kurrikulu qed jiżviluppa biex jindirizza lezzjonijiet dwar l-impreditorija.

Għall-kuntrarju, dawk li wiegħbu le, ġew mitluba biex jiddeskrivu x'hemm nieqes f'din il-prezentazzjoni, x'tip ta' prezentazzjoni tista' tghin żagħżuġ jew żagħżuġha sabiex tkun imprenditur ta' suċċess. Ir-riżultat wera li whud minn dawk li jinsabu fl-Ewwel Sena kienu għadhom ma ġewx mghallma lezzjonijiet dwar l-imprenditorija. Huma stqarrew li riedu aktar informazzjoni, bħal taħditiet, lezzjonijiet, *seminars*, konferenzi, żjarat f'postijiet tax-xogħol, laqgħat ma' imprendituri, esperjenza Prattika, tagħrif dwar il-finanzjar mill-gvern u dwar il-permessi. Persuna li wiegħbet il-kwestjonarju u li qiegħda fit-Tieni Sena tal-kors dwar in-Negożju u l-Kummerċ qalet li m'hemm ebda enfasi dwar it-tnejn.

Għalhekk, mhux kull min wiegħeb il-kwestjonarju jara l-istess sitwazzjoni, anki jekk jinsabu fl-istess kullegġ u xi kultant fl-istess kors. Dan jista' jkun minħabba d-differenza fl-Istituti u l-Korsijiet u anki għax l-istudenti huma ta' sess u etajiet differenti.

Min wiegħeb il-kwestjonarju wkoll kien mitlub jispjega għaliex numru żgħir ta' żgħażaġħ iddeċieda li jibda negożju wara l-gradwazzjoni mill-MCAST. B'rabta ma' din il-mistoqsija, 14 fil-mija ma wigħbux imma dawk li wiegħbu qalu li l-gradwati ma jibdex negożju għax jibzġħu mill-kapital u għax għandhom nuqqas ta' kreattività.

Oħrajn qalu li jibzġħu jagħmlu dan il-pass minħabba:

- Il-kapital, mhux lesti li jieħdu riskji u l-istabbiltà tal-impjeg
- Il-kapital u l-appoġġ
- Il-kapital, il-ħiliet u l-għarfien
- Il-kapital u r-responsabbiltà
- Il-kompetizzjonijiet
- Nuqqas ta' informazzjoni

- Il-kapital u l-biżgħa
- Il-kapital u r-riskju
- Ebda edukazzjoni
- Il-kapital, il-falliment u n-nuqqas ta' kuragg
- Il-kapital u l-kompetizzjoni
- Il-kapital u l-istabbiltà
- L-għarfien u l-ħiliet
- Ma jridux ikunu *self-employed*
- L-opportunitajiet tax-xogħol
- Ebda inkoraġġiment
- Il-kapital u l-maturità
- Il-kapital u l-esperjenza
- Il-kapital u l-motivazzjoni
- Diffikultajiet
- Hemm hafna individwu li għandhom negozju

Sadattant, dawk li wiegħbu l-kwestjonarju ntalbu biex jispicċaw tliet mistoqsijiet:

- Sabiex niddeċiedi nsir imprenditur, nehtieg...
- F'moħħi, l-akbar vantaġġi li nkun imprenditur huma...
- Jekk niddeċiedi li nibda negozju, l-ewwel nitlob parir u nfittex l-appoġġ...

Il-maġġoranza komplew is-sentenza billi stqarrew li riedu il-kapital (il-finanzi, it-tagħmir u l-post minn fejn jaħdmu). Madankollu, minbarra l-kapital huma ssoktaw li riedu l-ħiliet, l-għarfien, l-esperjenza u l-appoġġ. Ftit komplew u žiedu x-xorti, il-maturità, id-determinazzjoni, ir-riċerka tas-suq, it-taħriġ, il-gibda, il-kuragg, il-kreattività, l-innovazzjoni u l-ideat. Interessanti hu l-fatt li minn dawk l-istudenti li wiegħbu 'iva' li jridu jifthu negozju, l-akbar thassib tagħhom kien il-kapital, il-ħiliet, l-għarfien, id-

determinazzjoni, l-esperjenza u x-xorti. Opinjoni komuni ta' min wiegeb kienet li l-akbar vantaġġ għal min ikun imprenditur hu li jkun il-*boss* tiegħu innifsu, li jagħmel profitt u li jkollu ħinijiet flessibbli. Dawk li wiegħbu qalu li jridu jmessu huma sabiex ikollhom ħinijiet flessibbli u biex jagħmlu li jridu mingħajr ma jkun hemm hadd li jissorveljahom.

Għar-rigward tal-aħħar mistoqsijiet li staqsew “Jekk niddeċiedi li nibda negozju, l-ewwel infittex parir u appoġġ”, intlaħaq konsensus li kieku huma jfittxu parir u appoġġ minn imprendituri stabbiliti. Izda xi wħud žiedu appoġġ mill-familja u mill-bank. Għaldaqstant, hemm konsensus li biex wiehed jiftaħ negozju imprenditorjali wiehed irid jikseb pariri tajbin minhand persuni li diġa' huma midhla fl-industrija.

RAKKOMANDAZZJONIJIET

Pari passu mas-servizzi eżistenti u flimien ma' dan l-istudju, qed ikun rakkomandat li:

- Servizzi eżistenti jiġu elenkati flimkien f'websajt wahda
- L-istudenti kollha jingħataw *credits* dwar l-istudji fin-negozju, jiġifieri, dwar l-ippjanar, ir-riċerka u l-analiżi fil-ħtigiet;
- L-istudenti jkunu informati dwar x'servizzi hemm permezz ta' konsulenza li tingħata lilhom;
- Żjarat u *seminars* għandhom isiru sabiex l-istudenti jifhmu li biex tkun imprenditur hu ħafna iżjed milli tkun il-*boss* tiegħek stess, jiġifieri li wiehed ikollu ġimgha flessibbli ta' xogħol;
- Issir ir-riċerka tas-suq;
- Isiru *workshops* dwar il-ħsieb kreattiv;
- Tingħata opportunità lill-istudenti sabiex iqattgħu sena ma' imprendituri stabbiliti;

- Ikun hemm fond disponibbli għal dawk li jixtiequ jibdew negozju;
- Nies professjonali (fis-servizzi finanzjarji, fir-Rizorsi Umani u avukati) ikunu ingaġġati biex jagħtu s-servizz tagħhom fl-*start-up timing* sabiex isegwu l-imprendituri żgħażaġh;
- Isir *mentoring* fl-ewwel snin;
- Ikun hemm servizz tat-telefon ta' 24 siegħa għal appoġġ lil dawk li jridu jibdew negozju;
- Kulhadd jingħata opportunità

KONKLUŻJONI

Ma nistgħux nenfasizzaw biżżejjed dwar l-importanza li jingħata taħriġ liż-żgħażaġh. Għaldaqstant, jekk irridu lill-gradwati Maltin biex isiru imprendituri, rridu nsegwu dan il-kliem: *“jekk trid tippjana għal sena, aqta’ pjanta, jekk trid tippjana għal għaxar snin hawwel sigra, u jekk trid tippjana għall-ħajja, eduka lin-nies.”* Meta wiehed jeduka lill-istudenti, l-attitudnijiet u l-hiliet ikunu żviluppati sabiex il-gradwati jiksbu suċċess personali u jsibu posthom fid-dinja tax-xogħol. Huma jiksbu għarfien dwar kif wiehed ikun *self-employed*, dwar il-holqien tan-negozju u t-teħid tar-riskju.

L-istudenti jridu l-appoġġ, il-hiliet u l-għerf li jistgħu jinkisbu fit-teorija mill-klasi, iżda wkoll, b'mod prattiku, mill-post tax-xogħol. L-enfasi għandha tingħata lill-istudenti sabiex jgħixu esperjenza ta' xogħol ma' imprendituri stabbiliti.